

En lekskola för cp-barn och icke-handikappade¹⁾

Erfarenheter från fyra års försöksverksamhet

Av psykolog Sigurd Dvoretzky, Göteborg

Undersökningens syfte

Många barn med cp-skador skulle säkerligen ha glädje av att vistas i lekskola tillsammans med icke-handikappade jämnåriga. Deras möjligheter till kontakt med andra barn är ju ofta mycket begränsade t. ex. för att de inte kan röra sig lika lätt som de, bor avsidet eller för att deras föräldrar inte vill eller vågar släppa ut dem bland andra barn. Föräldrarna skulle troligen känna sig tryggare, om deras cp-skadade barn finge vistas tillsammans med jämnåriga under uppsikt och ledning av särskilt utbildad förskolepersonal. Man kan emellertid inte reservationslöst förutsätta att ett sådant arrangemang skulle utfalla väl. För att studera olika faktorer inverkan på cp-barns anpassning i en vanlig lekskola har vi under fyra år kontinuerligt följt en grupp barn i Göteborg.

Undersökningsvariabler

Vi har valt att studera sådana variabler, som är viktiga men samtidigt begränsat oss till ett schema som är möjligt att kontinuerligt följa. De faktorer som vi bedömt vara av betydelse för lekskolearrangemanget är:

cp-barnens skada, begåvning och personlighet,
de icke-handikappade barnens begåvning och personlighet,

de icke-handikappade barnens föräldrars inställning till arrangemanget,

lekskolevistelsens längd,
personaltillgången samt

olika yttre arrangemang i samband med lekskolevistelsen.

Vi har konstruerat nedanstående observations-schema, där varje moment noga specificerats och exemplifierats för att möjliggöra jämförelse mellan barnen samt en noggrann beskrivning av varje barn och för att utesluta allmänna och vaga omdömen. Momenten i schemat är följande:

- I Föräldrarnas reaktion inför barnets deltagande i lekskolan
- II Tidigare kontakt med handikappade barn
- III Föräldrarnas åsikt efter det barnet varit en tid i lekskolan
- IX Typ och grad av cp-skada
- X Social kontakt
- XI De friska barnens reaktion inför cp-barnens handikap
- IV Motorisk aktivitet
- V Uppmärksamhet
- VI Val av lekmaterial
- VII Begåvningsnivå
- VIII Begåvnings art. Speciella defekter av annan art än motoriska
- XII Reaktion inför motgångar
- XIII Allmänt omdöme om barnet är lätt- eller svårbedömt

Ett exempel kan illustrera hur variablerna beskrivits för att lätt kunna bedömas. Variabel IV anger typ och grad av cp-skada och har graderats i svårt, medelsvårt och lätt handikap. — *Svårt handikap* innebär, att de flesta funktioner är påverkade av handikappet — tal, finmotorik, grovmotorik, syn och hörsel. — *Medelsvårt handikap* innebär, att endast vissa funktioner är påverkade av handikappet. Barnet kan t. ex. själv ta sig upp och ner ur rullstol men har t. ex. svårt att gripa eller tala. — *Lätt handikap* innebär, att

¹⁾ Undersökning från Bräcke Östergård, Göteborg, chef: Dr Ingemar Olow. Anslag från Göteborgs Barnvårdsnämnd och Vita Bandets göteborgsavdelning. I undersökningen har även deltagit förskollärarna Ingri Hjort, Mona Björkberg, Britta Wallentin och Essi Persson.

barnet i stort sett kan klara sig själv, när det gäller att äta, gå, gripa, tala, se och höra men dock är fumligare och långsammare än friska barn.

Undersökningsgrupp

Sammanlagt har 27 cp-barn gått i lekskolan. Vi har valt ut dem så, att de skall representera olika typer av handikap, intelligensnivåer och personlighetstyper, eftersom vi inte på förhand kunnat veta något om den lämpligaste sammansättningen av gruppen. Antalet cp-barn, som samtidigt gått i lekskolan, har varierat mellan ett och tre.

I lekskolegruppen har ingått 12—14 icke-handikappade barn. Dessa har utvalts ur en kölista till en annan lekskola i distriktet efter den vanliga principen, att lekskolegruppen skall bestå av ett visst antal 5- och 6-åringar av båda könen. Barnens föräldrar har tillfrågats om sin villighet att låta barnen gå i undersökningsgruppen men någon annan form av urval har inte förekommit.

Undersökningstid

Undersökningen omfattar tiden höstterminen 1961—vårterminen 1965 d. v. s. den tid, som anslagsbeviljande instanser ansett vara erforderlig för att kunna redovisa några resultat. — Cp-barnen vistades i början mellan klockan 9.30 och 12.30 på lekskolan, vilket emellertid ändrades till 9.30—11.45 för att de skulle hinna till cp-institutionen före middagsmålet. — De icke-handikappade barnens lekskolevistelse omfattar tiden 9.30—13.30 varje dag utom lördag. — Cp-barnen vistas i regel omkring tre månader på Bräcke Östergård, vilket begränsat deras lekskoletid. I genomsnitt har de besökt lekskolan 19 dagar med variation från 3 till 57 dagar. En flicka har varit där i två perioder (26+7 dagar) liksom även en pojke (39+18 dagar).

Institutionerna

Lekskolan är inrymd i en ungdomsgård och består av följande utrymmen:

en hall där barnen hänger sina kläder och där de även kan leka,

ett mindre rum till vänster om hallen med plats

för tre bord, materialskåp och dockvrå och huvudsakligen använt för lugnare sysselsättningar,

ett större rum till höger om hallen med plats för mer utrymmeskrävande lekar och innehållande piano, hyvelbänk, scen samt skåp med plats för föremål, som barnen tillverkat,

wc och tvätttrum till vänster om hallen samt kök med kokmöjligheter beläget mellan det mindre och större lekrummet. — Utanför lekskolan löper på ena sidan en livligt trafikerad gata och på andra sidan finns en skog där barnen kan leka olika slags utelekar.

Cp-barnen vistas cirka 3 månader på Bräcke Östergård, ett internat för cp-barn i västra Sverige för undersökning och behandling. Därefter vistas de i hemmet, sedan man informerat föräldrarna om lämpliga behandlingsmetoder. Ofta återkommer barnen för kontroll och ny behandlingsperiod och ev. för skolgång.

Personal

Cp-barnen har följts till och från lekskolan av personal från Bräcke Östergård (som ligger några minuters väg från lekskolan) och av denna fått hjälp med av- och påklädning samt i förekommande fall även vid måltiderna.

Lekskolan har föreståtts av en examinerad förskollärare. En förskollärare har varit anställd under tiden höstterminen 1961 — vårterminen 1962, hela året 1963 samt höstterminen 1964—vårterminen 1965 med två perioders graviditetsledighet, varunder en examinerad förskollärare vikarierat höstterminen 1962 och en vårterminen 1964.

Under åren 1962 och 1963 har man haft en praktikant anställd, i samtliga fall sådana, som sedan sökt till förskoleseminarium. En stor del av undersökningstiden har förskolläraren alltså varit ensam om att handha barnen i lekskolan.

De icke-handikappade barnens föräldrar

Av dessa har 5 tidagare haft kontakt med avvikande barn. Två barns föräldrar är lärare i cp-skola, ett barns far vaktmästare vid cp-institution, ett barns mor sjuksköterska och ett barns mor lärarinna för utvecklingsstörda.

Undersökningsmetoder

Föräldrarna till de icke-handikappade barnen underrättades före lekskolans början om arrangementet med cp-skadade och icke-handikappade i samma grupp för att vi skulle försäkra oss om deras positiva och frivilliga medverkan redan från början. De underrättades i förekommande fall om att deras barn skulle genomgå psykologisk testning.

Den förskollärare på Bräcke Östergård, som närmast svarat för denna del av undersökningen, har noterat cp-barnens reaktion inför lekskolevistelsen, när de på morgonen gått till lekskolan och när de på middagen återkommit därifrån.

Förskolläraren i lekskolan har kontinuerligt observerat barnen enligt det tidigare nämnda schemat och vid 11 tillfällen haft mer ingående konferenser med psykologen om detta (7/11 1961, 24/1 1962, 13/7 1962, 16/11 1962, 16/2 1963, 7/6 1963, 18/10 1963, 20/12 1963, 14/2 1964, 11/6 1964 samt 21/10 1964), då varje barn diskuterats och samtliga barn bedömts i relation till varandra.

Psykologen har testat samtliga cp-barn, som ingår i undersökningsgruppen, och bedömning av deras leknivå och sociala anpassning har utförts av förskolläraren på Bräcke Östergård och i lekskolan. (Testning av cp-barnen har inte inneburit några svårigheter. Det finns nämligen psykologiska test, som är så konstruerade, att man kan pröva även personer med t. ex. motoriska handikap, talsvårigheter, hörselnedsättning o d.). Dessa testningar har utförts på Bräcke Östergård, sedan barnen anpassat sig till institutionen. I regel är cp-barnen testade minst två gånger med omkring ett års intervall.

Av de icke-handikappade barnen har 22 stycken testats (med Terman-Merrills intelligenstag) på vårterminen det år de fyllt sju år. Av tidsskäl har inte alla barn kunnat testas. Psykologen besökte lekskolan en gång per vecka och var alltså väl förtrogen med barnen före testningen.

Resultat

a) cp-barnen

I 23 av 27 fall har de varit enbart positiva till

lekskolevistelsen; gärna velat gå dit på morgonen, talat om lekskolan på ett positivt sätt, när de återkommit till Bräcke Östergård på middagen etc. De 4 barn, som ogärna gick till lekskolan, var inte accepterade där. I 2 fall var barn positiva till lekskolan utan att vara omtyckta av de övriga barnen. I några fall kunde man i början av lekskolevistelsen märka en viss ängslan, som dock snart försvann, när cp-barnen märkte, att de kunde leka med de icke-handikappade barnen.

Utifrån testresultaten har vi indelat barnen i 4 intelligensgrupper: särskolenivå (intelligenskvot under 71), hjälpklassnivå (IK 71—85), normalbegåvning (IK 86—115) och begåvning över genomsnittet (IK 116 eller högre). — En pojke har varit särskolebegåvad och klarat sig dåligt i lekskolan. Av 11 barn med begåvning på hjälpklassnivå har 7 anpassat sig bra, av 10 normalbegåvade har likaledes 7 anpassat sig bra och detsamma gäller om samtliga 5 med begåvning över genomsnittet.

Av de 12 barnen med lätt handikap har 9 anpassat sig bra i lekskolan, av de 10 med medelsvårt har 6 och av de 5 med svårt handikap har 3 anpassat sig bra.

De barn, som anpassat sig dåligt i lekskolan, beskrivs personlighetsmässigt på följande sätt: fyra betecknas som tjugiga, pockande och påstridiga, en som alltför svårt handikappad för att kunna leka med andra barn, en som svårt handikappad och därtill negativ till den hjälp och kontakt, som de icke-handikappade velat ge, två som kontaktlösa och en som alltför ängslig för att våga leka med de andra barnen.

Vi har bedömt barnens uppmärksamhet genom att studera dem i olika leksituationer t. ex. när de lekt koncentrationskrävande och snabbhetsbetonade lekar men framför allt har vi bedömt uppmärksamheten vid samlingsstunderna — om de lyssnat på sagor, deltagit i sånger, suttit stilla etc. vid dessa tillfällen. — 10 cp-barn har betecknats som övervägande ouppmärksamma och inte varit nämnvärt intresserade av samlingsstunderna.

Denna lekskola erbjuder liksom andra ett rikt urval av lekmaterial. Vi har studerat barnens lek ur tre aspekter — sättet att leka (övervägande still-

samma eller aktiva lekar eller en växling mellan dessa leksätt), valet av lekmaterial (konstruktionsmaterial, spel, pussel, bilderböcker etc.) samt speciella färdigheter eller brister av annan art än sådana, som sammanhänger med motoriken (t. ex., god eller dålig form-, färg- eller taluppfattning.) — Det har emellertid inte varit möjligt att på ett meningsfullt sätt klassificera cp-barnen ur dessa aspekter till följd av de stora variationerna mellan barnen. De har valt material och leksätt, som varit avpassade efter deras nivå, handikap och personlighet utan att man kunnat spåra några allmänna tendenser. Det har varit till stor fördel, att lekskolan erbjudit så mångsidigt material.

Anpassningen till lekskolan betingas som framgått av ovanstående av många faktorer. Man kan emellertid urskilja vissa faktorer, som medfört dålig anpassning. — En pojke har varit alltför dåligt begåvad (på särskolenivå) för att kunna förstå instruktioner och delta i grupplekar. — En flicka har varit alltför svårt handikappad för att kunna använda något lekmaterial, och de icke-handikappade barnen har varit litet skrämde av hennes svårigheter. Lekskelevistelse för hennes del skulle enbart fylla den funktionen att avlasta hemmet och att ge henne tillfälle att se andra barn. — Tre barn har varit underbegåvade (på hjälpklassnivå), deras handikap har inte varit så markant, att de andra barnen tagit hänsyn därtill, de har därtill varit tjugiga, påstridiga, velat ha lekmaterial för sig själva, velat bestämma över kamraterna etc. — Tre barn har haft påtagliga kontaktsvårigheter. Av dessa har en normalbegåvad svårt handikappad pojke avvisat all hjälp, vilket medfört att de andra barnen inte vågat ta kontakt med honom; en normalbegåvad och lätt handikappad flicka tre dagar i följd stått ute i hallen utan att yttra ett ord och en hjälpklassbegåvad, lätt handikappad flicka hela tiden gått vid sidan av gruppen utan att delta i någon gemensam aktivitet eller svarat på de andras kontaktförsök.

Det mest framträdande gemensamma draget hos de cp-barn, som anpassat sig bra till lekskolan, har varit att de haft lätt och glatt sinne och varit roade av att leka tillsammans med jämnåriga.

b) *de icke-handikappade barnen*

I stort sett har fyra grupper icke-handikappade barn om 12—14 i varje grupp bevisat lekskolan under observationstiden. Deras intresse för cp-barnen har varierat mycket. I den första gruppen fanns sålunda tre begåvade och utåtriktade flickor, som speciellt tog sig an cp-barnen, medan man i den sista gruppen var mer likgiltig inför dem. Alla icke-handikappade barn har dock hjälpt cp-barnen vid behov, t. ex. då dessa inte själva kunnat få tag i en leksak eller haft svårt att ta med sig en stol från det lilla till det stora rummet vid samlingsstunderna. Den omständigheten, att de behandlat cp-barnen i stort sett som vanliga barn, har även kunnat medföra att cp-barnen inte fått vara med i en lek, därför att antalet deltagare redan varit fulltaligt etc.

Flera föräldrar har förväntat sig över att deras barn inte i större utsträckning kommenterat cp-barnens beteende vid hemkomsten från lekskolan. Ibland har dock kommentarer förekommit, som då barnen undrat varför cp-barnen har svårt att gå, talar otydligt, tappar saker etc. Enstaka barn har undrat, hur de skulle leka med cp-barnen eller tala till dem.

Av de icke-handikappade barnen har 3 en begåvning, som ligger något under genomsnittet (intelligenskvot under 90), 10 är normalbegåvade (IK 90—115) och 9 har begåvning över genomsnittet (IK 116 eller högre). — Det är 1 dåligt begåvad, 6 normalbegåvade och 3 välbegåvade, som speciellt tagit sig an cp-barnen. — Det är 9 flickor och 1 pojke, som speciellt ägnat sig åt de handikappade barnen. — I 9 fall har barnen hjälpt de cp-skadade på ett positivt sätt. Endast i ett fall har en flicka velat ha hand om ett cp-skadat barn för att kunna bestämma över detta för egna syften.

c) *de icke-handikappade barnens föräldrar*

Dessa har inte i något fall uttryckt önskemål om att deras barn skulle sluta i lekskolan. De har tvärtom varit positiva till arrangemanget med att ha cp-barn och icke-handikappade i samma grupp för att ge de förra möjlighet till kontakt med andra barn och för att ge de senare ökad förståelse för avvikande barn.

d) *yttre arrangemang*

Cp-barn vistas i regel endast 3 månader på Bräcke Östergård, varför man inte vet hur de kan klara t. ex. en termins eller ett läsårs vistelse på en vanlig lekskola eller hur de icke-handikappade barnen i längden skulle acceptera cp-barnen.

Bräcke Östergård är ett internat. Därför vågar man inte ta risken av att cp-barnen för med sig infektioner från lekskolan. Under vårterminen har sålunda inga cp-barn gått i lekskolan till följd av att där förekommit ständiga infektionssjukdomar.

Det har alltid varit någon ur personalen vid Bräcke Östergård som följt och hämtat cp-barnen till och från lekskolan, något som bedömts som ett positivt arrangemang. Barnen har känt ett stöd att ha någon med sig, som de känner och denna personal har också varit behjälplig vid av- och påklädning av cp-barnen, vilket underlättat förskollärares arbete. — Tillgången på praktikanter har varit ojämn vid lekskolan. Det behöver alltid vara någon som kan se till cp-barnen, så att de icke-handikappade barnen inte springer omkull dem, som kan hjälpa dem med att hålla fast papper som glider undan etc.

Cp-barnen har varit i lekskolan klockan 9.30—11.45 under större delen av observationstiden för att hinna till Bräcke Östergård till middagsmålet. Det hade varit bättre att låta dem stanna till 12.30 och äta i lekskolan. Det skulle även haft den fördelen att dagen kunnat planeras utan jäkt och indelas på det sätt, som är brukligt vid lekskolor. Till följd av personalbrist har emellertid dessa planer inte kunnat fullföljas.

Lekskolegruppen har bestått av 12—14 icke-handikappade barn, vilket utgör en lagom stor grupp.

Lekskoleutrymmena är inte planerade på ändamålsenligt sätt, vilket sammanhänger med att lokalen är avsedd som ungdomsgård. — Man kan inte överblicka barnens sysselsättning från det lilla till det stora rummet eller vice versa, köksredskap är placerade för högt för att barnen skall kunna nå dem, när de t. ex. skall hjälpa till att laga mat eller duka; wc och tvättfat sitter för högt. — Man delar lokalen med en ungdomsgård och måste låsa in samtliga leksaker, föremål som barnen till-

verkat etc., när man slutar för dagen. Lekskolan är belägen vid en starkt trafikerad gata, varför man inte kan släppa ut barnen utan ständig tillsyn.

Diskussion

Undersökningstiden har visserligen omfattat hela fyra år, men premisserna för undersökningen är dock sådana, att man inte bör dra alltför vittgående slutsatser av resultatet. Gruppen har sålunda varit selegerad; man har inte kunnat pröva många barn av varje sort i lekskolan t. ex. i fråga om typ av handikap; lekskoleutrymmena har inte varit planerade för just denna verksamhet o. s. v. Vi har dock gjort en del erfarenheter av experimentet, som måhända kan utnyttjas vid fortsatt försöksverksamhet.

Internatvistelse i samband med lekskoleplacementen har haft den fördelen, att man kunnat studera cp-barnens reaktioner, när de gått till lekskolan och återvänt därifrån; man har haft möjlighet att välja ut olika slags barn till lekskolevistelsen etc. Den främsta nackdelen har varit risken för infektioner, som kunnat spridas från lekskolan till Bräcke Östergård. Om man på andra håll i landet ämnar starta försöksverksamhet av detta slag, kommer cp-barnen förmodligen inte att vistas på någon institution, varför infektionsrisken inte kommer att vålla så stora problem som vid denna undersökning.

För att få så bred bas som möjligt för bedömning av cp-barnens lämplighet för lekskoleplacement har vi valt att låta cp-barn med olika grad av skada, på olika begåvningsnivå och med olika personlighet gå i lekskolan och vi har även varierat antalet cp-barn, som vistats där på samma gång. Vi har funnit, att det är bäst att låta åtminstone två cp-barn samtidigt gå i lekskolan för att de skall känna stödet av någon kamrat, som också är handikappad. — Vid en framtida undersökning vore det intressant att låta en större grupp cp-barn med t. ex. måttligt handikap eller på hjälpklassnivå gå i lekskola för att alltså kunna studera en mer homogen grups anpassning.

Cp-barnen har i genomsnitt besökt lekskolan 19 dagar (variation från 3 till 57 dagar) under c:a

2 1/2 timmar per dag. En ny undersökning skulle kunna ta sikte på att låta cp-barnen vistas i lekskolan under ännu flera dagar för att se, hur de orkar med en längre tids lekskolevistelse och hur de icke-handikappade barnen reagerar inför cp-barnen under sådana omständigheter.

Man kan även variera den tidsrymd per dag, som cp-barnen vistas i lekskolan. Mycket talar för att denna inte böra vara för knappt tilltagen utan ge möjlighet till en lugn rytm, till växling mellan vila och mer livliga sysselsättningar etc.

Det har varit fördelaktigt, att lekskolan erbjudit rikligt med material. Cp-barnen har använt det lekmaterial, som de ansett sig klara av. De har delvis haft svårt att klara samlingsstunderna. Många cp-barn har ju hörselskador och kan därför inte uppfatta, när man talar till en större grupp. Till följd av sin hjärnskada är många cp-barn lätt-distraherade och kan alltså inte koncentrera sig, när det är många människor och saker omkring dem. En del cp-barn upplever sitt handikap och sin oförmåga att t. ex. sjunga bra, när de är omgivna av andra människor, som kanske klarar dessa uppgifter bättre än de.

Det är nödvändigt att ha en praktikant som hjälp åt förskolläraren, men det har varit svårt att få praktikanter till lekskolan, vilket bl. a. sammanhänger med att sådan praktik inte har lika stort meritvärde som i en lekskola av vanlig typ, när man skall söka till förskoleseminarium.

Det har visat sig vara värdefullt att använda ett utförligt och ändå koncentrerat observationsschema för bedömning av olika faktorer i samband med lekskolevistelsen. Ett sådant schema bör vara konkret och innehålla många illustrationer som hjälp vid bedömningen, så att man inte behöver sväva i ovisshet om vilka faktorer, som skall bedömas.

De väsentligaste erfarenheterna av undersökningen kan summeras sålunda:

cp-barnens begåvning är ingen avgörande faktor för anpassningen, såvida den inte ligger på särskolenivå. Då har cp-barnen alltför svårt att klara lekskolevistelsen.

cp-barnen bör inte vara för svårt handikappade, om de skall kunna klara lekskolevistelsen utan

måste kunna sysselsätta sig med materialet, åtminstone delvis kunna förflytta sig, göra sig förstådda etc.

cp-barnens personlighet har stor betydelse för anpassningen. Oberoende av begåvning och handikap har de cp-barn anpassat sig dåligt, som har varit envisa, pockande, tjatiga, medan måttligt handikappade och relativt dåligt begåvade men öppna, glada, lättillgängliga och positiva barn anpassat sig bra.

barnen i den icke-handikappade gruppen behöver inte utväljas på något speciellt sätt.

man får räkna med att anlita någon extrapersonal för att hjälpa cp-barnen t. ex. vid sysselsättning, förflyttning samt av- och påklädning.

man bör lämpligen ha ett observationsschema, där man så konkret som möjligt beskriver barnens beteende.

Sammanfattning

Undersökningen, som pågått fyra år, omfattar 27 cp-barn, som vistats i en lekskola tillsammans med icke-handikappade barn. Vi har studerat följande faktorer inverkan på cp-barnens anpassning: deras typ och grad av handikap, deras begåvningsnivå och personlighet; de icke-handikappade barnens begåvning och personlighet; de icke-handikappades föräldrars inställning till lekskolearrangemanget; lekskolevistelsens längd, personaltillgången samt olika yttre arrangemang såsom t. ex. lokalutformning och tillgång på leksaker samt hjälp åt cp-barnen med av- och påklädning och transport till och från lekskolan.